

L'historiador Pere Antoni Beuter i el seu temps

Eulàlia Miralles

Universitat de València. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Fa uns quants anys que la historiografia de l'edat moderna va prenent protagonisme en els estudis culturals de l'àrea lingüística catalana de l'època; d'entre les peces facturades entre els segles XVI i XVIII, cada cop comptem amb més edicions filològicament fiables i anàlisis més acurades de la producció que va sortir de les plomes dels nostres historiadors. Els noms de Pere Miquel Carbonell, Pere Antoni Beuter, Lluís Ponç d'Icard, Rafael Martí de Viciano, Antoni Viladamor o Joan Binimelis, per citar-ne alguns dels més rellevants en el segle XVI, s'han incorporat amb naturalitat a les reflexions teòriques sobre la literatura del període, mentre s'anava construint el relat historiogràfic d'aquests segles encara poc 'publicitats' de les nostres lletres. El monogràfic que presentem aquí vol posar el focus d'atenció en la figura del Pere Antoni Beuter, l'historiador més destacat, al costat de Rafael Martí de Viciano, de la València del Cinccents, seguint l'estela del dossier *Jeroni Pujades i el seu temps* que vam publicar l'any 2011 (*Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, núm. 53); es tracta de recuperar l'obra dels nostres historiadors i situar-los en el cànon de la literatura catalana, com les quatre grans cròniques medievals, perquè són testimoni del nostre passat i configuren uns models de prosa i lingüístics, molt difosos, que s'han de posar en relleu i divulgar.

Fins avui han estat diversos els estudiosos que s'han ocupat de fer-nos conèixer l'obra historiogràfica del valentí, nascut entre els anys 1490/95 i mort el 1554 en aquesta ciutat a la ribera del Túria. Des dels estudis inicials de Vicent Castañeda als anys vint i trenta del segle passat, passant per Joan Fuster, que prologà l'edició facsímil de la *Primera part de la Història de València* el 1971, i Enric Iborra, que n'oferí la primera edició divulgativa el 1982 i hi dedicà la seva tesi de llicenciatura el 1983, haurem d'esperar sobretot a la irrupció dels treballs de Vicent Josep Escartí, que des dels anys noranta s'ha entestat a fer-nos més propera l'obra del seu coterrani: seus són el pròleg a l'edició facsímil de la *Primera part* i la *Segunda parte* de 1995, l'edició de la *Primera part* el 1998, un nombre remarcable d'estudis sobre diversos aspectes del Beuter cronista que ha anat publicant fins avui, i seva també la idea inicial d'aquest aplec d'estudis. Se n'han ocupat igualment, amb més o menys intensitat, Miquel Batllori, Robert B. Tate, Eulàlia Duran, Antonio Maestre,

Helena Rausell, Paola Bellomi i altres investigadors, als que cal sumar les contribucions dels qui signen els articles d'aquest dossier. Així, en aquest recull hem pogut comptar amb la col·laboració de Cesc Esteve, Marco Antonio Coronel, Vicent Josep Escartí i Joaquim Martí Mestre, que han dedicat els seus treballs a analitzar diversos aspectes de l'obra de Beuter, i d'Antoni López, Pep Valsalobre i Arantxa Llàcer, que completen, amb tres estudis dedicats a Jeroni Conques, Cristòfor Despuig i Jaume Ramon Vila, el dibuix de la seva època.

Enceta el dossier, i les contribucions sobre el nostre protagonista, un atentíssim estudi de Cesc Esteve a propòsit de les reflexions teòriques i metodològiques sobre la historiografia en Beuter. Bo i emmarcant-les en la teoria historiogràfica de l'època, Esteve s'ocupa de com l'historiador valencià tria i utilitza les fonts que l'ajuden a bastir la seva crònica, i ho fa partint dels seus pròlegs a les edicions catalana i castellana. Beuter no hauria estat precisament un autor original, en el sentit que les seves consideracions sobre l'art de la història són les que podríem trobar en qualsevol altre historiador de l'època, d'aquí o europeu, i repeteix els tòpics habituals; en aquest context, convé remarcar la precisió amb què es delimita l'ús que Beuter fa d'Ànnio de Viterbo, que hauria passat de ser considerat un autor digne de crèdit en la primera part catalana a un autor 'digne' de difuminar o dissimular en la versió castellana. En el rerefons hi ha la voluntat del valencià de projectar-se públicament ell com un bon historiador, és a dir, com un autor digne de crèdit.

Partint d'aquests mateixos pròlegs i també d'una anàlisi minuciosa, digna ara de filòleg, del títol de la *Primera part de la Història de València, que tracta de les antiquitats d'Espanya i fundació de València, ab tot lo discurs fins al temps que lo ínclit rei don Jaume primer la conquistà*, així com d'altres passatges de l'obra del valencià, Marco Antonio Coronel escriu "El model historiogràfic de Beuter: antiquitats i història universal cristiana". Coronel insereix l'obra beuteriana en el concepte d'història universal eclesiàstica i en la tradició antiquarista de l'humanisme italià, i ho fa situant-la en un marc europeu; conscient dels riscos de l'antiquarisme, l'historiador cincentista perfila els seus límits metodològics, basteix unes regles de selecció de les fonts que provenen de les autoritats clàssiques i es val d'arguments que es fonamenten en l'epigrafia, l'arqueologia, l'etimologia o el folklore, amb la intenció de situar la història del Regne de València en el relat de la història de la salvació i en el marc geogràfic d'una Hispània comuna, que no pot ni vol defugir.

Per la seva banda, Vicent Josep Escartí conjumina, a "Beuter i el record de Jaume I a la València del Cinccents", dues línies de recerca que li han estat sempre grates: l'obra de l'historiador i la figura del monarca fundador del Regne. En aquesta contribució fixa la seva mirada en l'interès del primer pel Conqueridor i edita la *Còpia de la insigne i nunca vista professó de la mutació de la bandera del sereníssim rei don Jaume, feta a 9 d'octubre de 1538 i faedora en lo any 1638 en la noble ciutat de València* de Martí Alfonso, fins ara inèdita i servada en un manuscrit de la Biblioteca del Monestir de Poblet, que li permet testimoniar des d'una nova òptica la vitalitat de la festa en el segle XVI. De fet, Beuter es va decidir a escriure història després que li fos encarregat el sermó de la Conquesta, i la seva crònica va plena del record del

monarca: en la primera part no hi sovintegen les referències, per raons d'ordre cronològic, però la reverència que li mostra és reveladora, mentre que en la segona, que en molts passatges és una traducció al castellà del *Llibre dels feits*, el rei és el protagonista absolut. La intenció última de Beuter hauria estat construir la imatge d'un príncep cristià just i proper al poble, i qui sap si també un model de príncep per als governants d'aleshores.

L'última contribució centrada específicament en Beuter, de Joaquim Martí i Mestre, és dedicada a aplegar i estudiar els fraseologismes de la versió catalana de la *Primera part de la Història de València* i d'altres textos valencians, o relacionats amb València, de l'època. Un recull d'aquestes característiques, confegit a partir del buidatge dels textos i no de repertoris, ens permet aproximar-nos a l'ús real de la llengua d'aleshores, mostra el fil de la continuïtat de certes unitats fràsiques actuals i ens adverteix sobre la necessitat dels estudis diacrònics i comparatius per replantejar-nos, en alguns casos, la seva procedència castellana i per posar de manifest, si escau, el paper de l'aragonès.

Els tres treballs següents s'han volgut dedicar, com ja hem avançat, a tres autors coetanis de Beuter. El primer és sobre Jeroni Conques, un dels estudiants de teologia positiva de Pere Antoni Beuter a la València de l'època i que el freqüentava, segons sembla, amb certa assiduitat; poc conegut, o potser menys conegut que altres escriptors Cincentistes, Conques traduï el *Llibre de Job*, que restà manuscrit. Antoni López, que en prepara l'edició, s'ocupa de dibuixar l'apassionant biografia d'aquest personatge a través del Procés Inquistorial que se li incoà i n'estudia el seu escrit.

Cristòfor Despuig, una mica més jove que Beuter, i els seus *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* són motiu de reflexió per part de Pep Valsalobre en "*Laus urbis* i anàlisi dels recursos naturals o l'obra de Despuig com a paradigma de modernitat". Tot i que *Los col·loquis* són, possiblement, l'obra en prosa més coneguda del segle XVI pel gran públic actual, i una de les més estudiades, Valsalobre hi analitza dos aspectes que permeten llegir-la sota un nou prisma: situa de manera general l'obra del tortosí en el gènere de les *laudes urbium* europees, per una banda, i del col·loqui sisè en remarca l'observació empírica de la realitat natural amb autonomia respecte de la religió, per una altra.

Finalment, tanca el dossier la contribució d'Arantxa Llàcer, que busca punts de contacte entre Beuter i el dietarista i heraldista barceloní Jaume Ramon Vila. Malgrat els anys que els separen —Vila va néixer quasi un segle després que el valencià—, en destaca una voluntat comuna de recuperar el passat per buscar els orígens dels respectius territoris, el Regne de València i el Principat de Catalunya. A partir de l'obra de Vila, Llàcer es planteja si el *Dietari* que ens ha arribat fins avui no s'acosta més al gènere cronístic o historiogràfic que memorialístic i n'analitza algunes fonts documentals. Malgrat que no conservem la totalitat de l'obra, de tot plegat en resulta la possible consideració del *Dietari* vilà com un gènere híbrid, semblant potser a la *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* de Melcior Miralles, tal com ha assenyalat recentment Mateu Rodrigo Lizondo.

Som conscients que els estudis que hem aplegat no esgoten, ni de bon tros, tot el que es podria dir sobre Pere Antoni Beuter i la seva època; n'haurien pogut ser molts més, però per força havíem de limitar-nos. Queden encara moltes línies de recerca per explorar sobre el temps, la figura de Beuter i el Beuter historiador. En aquesta última línia, és peremptori editar les dues parts de la crònica castellana i fer un estudi exhaustiu, perquè puntualment ja s'ha fet, sobre les coincidències i divergències entre la primera part catalana i la castellana; fa temps que esperem l'edició de l'inventari de béns de la seva biblioteca, que ja ha estat sumàriament estudiat; convindria també entendre de manera global com el nostre autor es val de les fonts primàries i secundàries, de les literàries i les diplomàtiques; etc. Aquests són, tan sols, alguns exemples dels molts que podríem adduir. Esperem, en tot cas, que l'aplec serveixi per esperonar nous estudis sobre Beuter i el seu context immediat.